



Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti

Sharqshunoslik. Востоковедение. Oriental Studies

SHARQSHUNOSLIK
ВОСТОКОВЕДЕНИЕ
ORIENTAL STUDIES

Jurnal websayti:

<https://orientalstudies.uz/index.php/os>SIYOSIY ISHTIROK VA AYOLLARNING SIYOSIY FAOLLIGIGA
TA'SIR ETUVCHI OMILLAR (TURKIYA RESPUBLIKASI MISOLIDA)**Mashhura Normayeva**

Tayanch doktorant,

Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti

Toshkent, O'zbekiston

ORCID ID: 0009-0005-2221-2287

MAQOLA HAQIDA

Kalit so'zlar: siyosat, siyosiy ishtirok, ayollarning siyosiy ishtiroki, siyosiy vakillik, gender tengligi, maqsadli kvotalar, siyosiy partiyalar.

Annotatsiya: Butun dunyodagi kabi ayollarning siyosatda ishtiroki va vakillik darajasi juda past darajada qolmoqda. Turkiya Respublikasida esa ayollarning siyosat sohasida vakillik darajasi ham, yuqori boshqaruv lavozimlarida egallagan ulushi ham dunyoning boshqa rivojlangan mamlakatlariga qaraganda pastroq ekanligining guvohi bo'lamiz. Shu nuqtayi nazardan, ushbu tadqiqotda, birinchi navbatda, siyosat, siyosiy ishtirok va ayollarning siyosiy ishtiroki tushunchalari konseptual tarzda tushuntiriladi, so'ngra ayollarning siyosiy ishtirokiga ta'sir qiluvchi omillar va ayollarning faol ishtirokini ta'minlashga xizmat qiluvchi amaliyotlar haqida fikr yuritiladi.

FACTORS AFFECTING POLITICAL PARTICIPATION AND POLITICAL ACTIVITY
OF WOMEN (IN THE CASE OF THE REPUBLIC OF TURKEY)**Mashhura Normayeva**

PhD student,

Tashkent State University of Oriental Studies

Tashkent, Uzbekistan

ABOUT ARTICLE

Key words: Politics, political participation, women's political participation, political representation, gender equality, target quotas, political parties.

Abstract: The level of participation and representation of women in politics around the world is very low. In the Republic of Turkey, we can see that both the level of representation of women in the political sphere and the share of women in high management positions are lower than in other developed countries of the world. In this context, this study first explains the concepts of politics, political participation and women's political participation in a

conceptual way, and then discusses the factors influencing women's political participation and the practices that serve to ensure women's active participation.

ФАКТОРЫ, ВЛИЯЮЩИЕ НА ПОЛИТИЧЕСКОЕ УЧАСТИЕ И ПОЛИТИЧЕСКУЮ АКТИВНОСТЬ ЖЕНЩИН (НА ПРИМЕРЕ РЕСПУБЛИКИ ТУРЦИЯ)

Маишхура Норматова

Докторант,

Ташкентский государственный университет востоковедения

Ташкент, Узбекистан

О СТАТЬЕ

Ключевые слова:

Политика, политическое участие, политическое участие женщин, политическое представительство, гендерное равенство, целевые квоты, политические партии.

Аннотация:

Как и в остальном мире, участие и представительство женщин в политике остается очень низким. В Турецкой Республике мы видим, что как уровень представительства женщин в политической сфере, так и доля женщин на высших руководящих должностях ниже, чем в других развитых странах мира. В этом контексте данное исследование сначала концептуально объясняет концепции политики, политического участия и политического участия женщин, а затем обсуждает факторы, влияющие на участие женщин в политической жизни, и практики, которые служат для обеспечения активного участия женщин.

KIRISH

Siyosiy ishtirokning ko‘plab tavsiflari mavjud, ammo siyosiy ishtirok tushunchasining umumiy qabul qilingan yagona ta’rifi mavjud emas. Shu sababli, siyosiy ishtirokka oid ta’riflarning aksariyatini ko‘rib chiqamiz. Ushbu tushuncha bilan bog‘liq ta’riflar tahlil qilinsa, barcha ta’riflardan siyosiy ishtirokning siyosatni yo‘naltirishni maqsad qilgan xatti-harakatlar shakli ekanligi haqida umumiy fikrga erishilganligini aytish mumkin.

Siyosiy ishtirok tushunchasini tadqiqotchilar Alford va Fridland (1975) “Fuqarolar, davlat muassasalari va tashkilotlari tomonidan davlat boshqaruvi shaklidan tortib, kadrlar tanlashgacha bo‘lgan barcha turdagi tanlov va harakatlar orqali ularga bevosita ta’sir ko‘rsatish maqsadida amalga oshiriladigan harakatlar”, Huntington va Nelson (1976) “Fuqarolarning hukumat qarorlarini qabul qilishga ta’sir qilish uchun mo‘ljallangan faoliyati”, Milbrath (1981) “Fuqarolar tomonidan hukumat va siyosatga ta’sir qilish yoki qo‘llab-quvvatlash uchun qilingan harakatlar”, Kishlali (1987) “Fuqarolarning turli darajadagi hukumat qarorlari va amaliyotiga ta’sir qilish harakatlari”, Nie boshchiligidagi bir guruh olimlar (1989) “Fuqarolarning davlat mansabdor

shaxslarini saylash va mansabdor shaxslarning faoliyatiga turli yo'llar bilan ta'sir o'tkazish bo'yicha amalga oshiradigan qonuniy harakatlari", Kapani (1998) "Jamiyat a'zolarining siyosiy tuzumga nisbatan holatlari, munosabati va xulq-atvorini belgilab beruvchi tushuncha", Verba (1995) "Davlat siyosatini ishlab chiqish yoki amalga oshirishga bevosita ta'sir ko'rsatish yoki bilvosita ushbu siyosatni amalga oshiradigan shaxslarni tanlashga ta'sir qilish orqali hukumat harakatlariga ta'sir qilish maqsadi yoki ta'siriga ega bo'lgan faoliyat", Chukurchayir (2000) "Fuqarolarning siyosiy tizimning qarorlar qabul qilish jarayonlariga, ijtimoiy-iqtisodiy sohadagi rivojlanish jarayonlariga va ushbu jarayonlar natijasida hosil bo'lgan natijalarni taqsimlashga ta'sir qilish harakatlari", Munroe (2002) "Fuqarolarning siyosiy faoliyat bilan shug'ullanish huquqidan qay darajada foydalanayotganligi (masalan, norozilik bildirish, erkin gapirish, ovoz berish, ta'sir o'tkazish yoki faolroq ishtirok etish)", O'zkan (2007) "Dastlab ovoz berish xulq-atvori bilan shug'ullanish, saylov kampaniyalarida faol ishtirok etish, siyosiy bahslarda qatnashish va bir qator siyosiy faoliyatni amalga oshirish", Riley boshchiligidagi olimlar guruhi (2010) "Rasmiy ravishda tashkil etilgan fuqarolik va siyosiy faoliyat (masalan, ovoz berish yoki siyosiy partiyaga a'zo bo'lish)ni o'z ichiga olgan huquq va burchlar majmuyi", Topbash (2010) "Odamlarning shaxsiy tanlovi va qarorlari natijasida siyosiy hokimiyatga saylanishi yoki bu hokimiyatdagilarga ta'sir qilish uchun amalga oshiradigan harakatlari", Diemer (2012) "Saylovlarda ovoz berish va siyosiy tashkilotlarga kirish kabi siyosiy tizimdagi an'anaviy mexanizmlar orqali ishtirok etish", Akınji (2014) "Oddiy ovoz berishdan ancha samaraliroq harakatlargacha bo'lgan tadbirlar to'plami" deya ta'riflaydilar¹.

Asosiy qism. Siyosiy ishtirokning ta'rifı juda kengdir, buni ushbu yo'nalishda olib borilgan tadqiqotlardan ham ko'rish mumkin. Milbrath (1981) fikricha, odamlar siyosiy omillarga turlicha munosabatda bo'lishadi. Ba'zilar o'zlari yashayotgan siyosiy hokimiyatni shunday qabul qiladi va ulardan kutilgan xatti-harakatlarni namoyon qiladi, ba'zilar esa siyosiy hokimiyatda bo'lishni va bu tizimni qo'llab-quvvatlashni yoki o'zgartirishni xohlaydi. Boshqacha qilib aytganda, kimlardir siyosat bilan passiv munosabatda bo'lsa, ba'zilar faol

¹ Akıncı, S. (2014). Siyasal Katılım Düzeyleri Uzerine Bir Inceleme. Sosyal Bilimler Dergisi 2014 (7), 33 45. Alford, R. R. ve Friedland, R. (1975). Political Participation and Public Policy. Annual Review Of Sociology, 1 (1), 429-479. Dündar, O. (2022) The Behavior of Voters to Participate in General Elections According to The Economic Voting Theory in Turkey: Spatial Panel Data Analysis. Economics in Corporate Finance and Management (pp.113-145). Eds. Mehmet Dağ and Şahin Ay, Ankara: İksad Yayınevi. Milbrath, L. W. (1981). Political Participation. In The Handbook of Political Behavior (pp. 197-240). Springer, Boston, MA. Nie, N. H., Verba, S. ve Converse, P. E. (1989) Siyasal Katılma Kamuoyu ve Oy verme Davranışı. I. Turan- T. Karamustafaoğlu (Çev.) Ankara: Siyasi İlimler Türk Derneği Yayınları. Özcan, A. (2012). Toplumsal Cinsiyet Eğitiminin Üniversite Öğrencilerinin Toplumsal Cinsiyet Rol Tutumlarına Etkisi. (Doktora Tezi). Erciyes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü . Topbaş, H. (2010). David Easton'un Siyasal Sistem Kuramı Bağlamında Siyasal Katılma: Erzurum Seçmeni Uzerine Bir Araştırma. İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi, (30), 81–111.

siyosat bilan shug'ullanadi². Odamlar aktiv yoki passiv tarzda siyosatda ishtirok etadilar. Aristotelning "inson zoonpolitikon" degan gapi ijtimoiy hayot odamlar uchun juda tabiiy zarurat ekanligini anglatadi. Boshqacha qilib aytganda, Aristotel inson ijtimoiy (siyosiy) hayvon ekanligini ta'kidlagan. Insonning aql-zakovat bilan yaratilganligining sababi adolat va huquqiy jamiyat hamda siyosiy tizimda yashash istagidadir. Bunda odamlar tabiatan tizimga kiradi, lekin siyosiy tizimda bir xil darajada ishtirok etish har bir shaxsning orzusidir. Bunda jamiyatning tuzilishi, siyosiy madaniyati va iqtisodiy ahvoli kabi omillar siyosiy ishtirok darajasini belgilaydi³.

Milbrath (1965) harakatning oson yoki qiyin ekanligini hisobga olgan holda, siyosiy ishtirok darajalarini tomoshabin, o'tish va gladiator deb tasniflaydi. Eng qiyin harakat gladiator harakati deb tasniflanadi, eng oson harakatga qaratilgan harakatlar o'tish harakati deb tasniflanadi hamda oxirgi va eng oson harakat tomoshabin harakati sifatida tasniflanadi. Quyida ko'rib chiqilayotgan harakatlar ifodalangan Milbrath jadvali keltirilgan.

Milbrathning siyosiy ishtirok darajalari ierarxiyasi⁴

• Davlat lavozimini yoki siyosiy partiya ichidagi lavozimni egallash
• Saylovda qatnashish uchun nomzod bo'lish
• Siyosiy maqsadlarda pul olish
• Muhim partiya yig'ilishida qatnashish
• Nomzodlar yig'ilishi
• Strategik uchrashuv
• Siyosiy partiyaning faol a'zosi bo'lish
• Vaqtni siyosiy kampaniyaga sarflash
• Miting yoki yig'ilishda qatnashish
• Biror partiya yoki tashkilotga homiylik qilish
• Davlat amaldorlari yoki siyosiy partiyalar rahbarlari bilan bog'lanish
• Partiya yoki nomzodlik ko'krak nishonini taqib yurish, mashinaga yopishtirish
• Biror kishini ma'lum bir tarzda ovoz berishga ko'ndirishga urinish
• Siyosiy munozarani boshlash
• Ovoz berishda ishtirok etish
• O'zini siyosiy impulslarga (ogohlantirishlarga) ochiq tutish

² Milbrath, L. W. (1981). Political Participation. In The Handbook of Political Behavior (pp. 197–240). Springer, Boston, MA. P.198.

³ Akıncı, S. (2014). Siyasal Katılım Düzeyleri Uzerine Bir Inceleme. Sosyal Bilimler Dergisi 2014 (7), S. 39–40.

⁴ Gü İtekin, M. C. (2017) Üniversite Öğrencilerinin Siyasal Yaşama Katılım Boyutlarının İncelenmesi: Mardin Örneği. 1. Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 10(2), 1561.

- Faol bo‘lmagan – befarq (apexetik)

Yuqoridagi jadvalda ko‘rsatilgan siyosiy ishtirok darajasiga asoslanib, Milbrath xatti-harakatlar siyosiy tizimlar, vaqt va mamlakatlarga qarab farq qilishi mumkinligini aytadi. Milbrath eng oson harakat bo‘lgan tomoshabin harakati toifasini faol bo‘lmagan befarq odamlar, eng qiyin harakat – gladiator harakati – siyosiy partiyada ishtirok etish deb belgilagan. Shunga ko‘ra, ovoz berish, partiya ko‘krak nishoni (partiyaga a‘zolik) taqish, biror partiya ovoz berishga ko‘ndirish, siyosiy masalalarni muhokama qilish, siyosiy rag‘batlarga ochiq bo‘lish (shaxsning siyosiy ishtirokka qiziqishi) kabi harakatlar “tomoshabin” bosqichiga kiradi. Siyosiy mitingda qatnashish, siyosiy partiya yoki siyosiy partiya nomzodiga moddiy yordam ko‘rsatish, siyosiy shaxs (masalan, partiya yetakchisi, partiya a‘zosi) bilan munosabatda bo‘lish kabi harakatlar “o‘tish” bosqichiga kiradi. Siyosiy partiyada mavqega ega bo‘lish (masalan, faol a‘zolik), siyosiy partiya nomzod bo‘lish, siyosiy partiyaning saylovoldi tashviqotida ishtirok etish, siyosiy partiyaning strategiyasini belgilash yig‘ilishlarida qatnashish, siyosiy moliyalashtirish kabi harakatlar “gladiator” bosqichiga kiritilgan.

Nie va Sidney Verba (1972) oltita nuqtayi nazardan siyosiy ishtirok darajasini muhokama qildilar. Hatto ovoz bermaydiganlar, ya‘ni siyosiy ishtirokka ega bo‘lmaganlar, ovoz berishdan tashqari siyosiy ishtirokning boshqa turiga ega bo‘lmaganlar, ya‘ni faqat ovoz beradiganlar, shaxsiy muammolarni hal qilishga qaratilgan shaxsiy cheklangan ishtirokchilar, ijtimoiy muammolarni hal etishga qaratilgan jamoatchilik darajasida ishtirok etish, saylov kampaniyalarida faol ishtirok etishni o‘z ichiga olgan kampaniyalarda ishtirok etish va barcha tadbirlarda ishtirok etuvchilardan iborat siyosiy partiyada ishlovchilar⁵.

Amerikalik siyosatshunos olim Dahl (1963) siyosiy ishtirok darajasini to‘rt nuqtayi nazardan muhokama qiladi. Unga ko‘ra, bular qiziqish (siyosiy voqealardan keyin), ahamiyat (siyosiy voqealarga ahamiyat berish), bilim (siyosiy voqealar haqida ma‘lumotga ega bo‘lish) va harakat (siyosiy voqealarda ishtirok etish va siyosiy qarorlarga ta‘sir qilish). Dahl ishtirokchilarni ham alohida tasnif qildi va siyosiy ishtirokni siyosiy qatlam, nosiyosiy qatlam, hokimiyatga intiluvchilar va hokimiyat tepasidagilar guruhlariga ajratdi⁶.

Boshqa bir olim Olsen (1982) olti nuqtayi nazardan siyosiy ishtirok darajasini muhokama qildi. Bular kognitiv ishtirok (ma‘lumotlar bo‘yicha bilim va fikrni shakllantirish darajasi), mazmunli ishtirok (siyosatni muhokama qilish), saylovda ishtirok etish (partiya afzalligi, ro‘yxatga olingan va haqiqatda ovoz berish), tashkiliy ishtirok (siyosiy, lekin partiyasiz ishtirok

⁵Dündar, O. (2022) The Behavior of Voters to Participate in General Elections According to The Economic. Voting Theory in Turkey: Spatial Panel Data Analysis. Economics in Corporate Finance and Management. (pp.113–145). Eds. Mehmet Dağ and Şahin Ay, Ankara: Iksad Yayınevi. P.117.

⁶ Dahl, R. A. (1963). Modern Political Analysis. New Jersey: Prentice- Hall. P.57–59.

etish, tashkilotlar yoki siyosiy bo'lmagan maxsus manfaatdor tashkilotlardagi a'zolik va faoliyat), partiyaviy ishtirok (tashviqot tugmachasini taqish, pul xayriya qilish, siyosiy partiyada ko'ngillilik qilish yoki partiya qo'mitasida xizmat qilish) va hukumat ishtiroki (masalan, maktub yozish davlat amaldori yoki saylangan mansabdor shaxs)⁷.

MUHOKAMA

Siyosiy ishtirok etishning turli maqsadlari va funksiyalari mavjud bo'lib, ular siyosiy tizimlarga qarab farqlanadi. Jamiyat ichidagi muvozanat va siyosiy konsensus kabi omillar demokratik siyosiy boshqaruv shaklida siyosiy ishtirok etishning maqsadi bo'lsa-da, hokimiyat vakili bo'lgan shaxslar avtoritar hukumat shaklida tasdiqlanishi va zarur bo'lganda, ular siyosiy ishtirok etish bilan tasdiqlangan o'z vakolatlaridan manipulatsiya vositasi sifatida foydalanishlari mumkin. Demokratik boshqaruv shakllarida siyosiy ishtirok etish funksiyalari; ular orasida siyosiy qarorlar qabul qiluvchi shaxslarni aniqlash, fuqarolarning siyosiy qarorlariga ta'sir ko'rsatish, jamiyatdagi muammolar va ularni hal qilish bo'yicha takliflarni siyosiy boshqaruvchilarga yetkazish, odamlarda daxldorlik va fuqarolik tuyg'usini tarbiyalash kiradi⁸.

Aytish mumkinki, odamlarning kasbi, jinsi va ta'lim darajasi kabi demografik va ijtimoiy-iqtisodiy omillarning siyosiy ishtirok darajasiga ta'siri juda muhimdir. Oliy ma'lumotli odamlarning siyosiy faolligi yuqori, chunki ular ma'lumot darajasi past odamlarga qaraganda kun tartibiga rioya qilish, turli masalalar bo'yicha ma'lumot olish yoki bilim saviyasini oshirishga intilishlari tufayli siyosiy jihatdan ongliroq, deb hisoblash mumkin. Erkaklarning ta'lim darajasi va daromad darajasi ayollarga qaraganda yuqori ekanligi, patriarxal ijtimoiy tuzilish tufayli erkaklarning qaror qabul qilishda ayollarga qaraganda faolroq ekanligi, ayollarning bola tarbiyasi va uy bekasi bo'lishlarining talab qilinishi, ularning gender rollari natijasida ayollarning siyosiy faolligining past darajasiga ta'sir ko'rsatadi.

O'zdemir (2019) siyosiy ishtirokni ijtimoiy-iqtisodiy omillar nuqtayi nazaridan o'rganib chiqdi va odamlarning daromadi va ta'lim darajasi oshgani sayin siyosatga qiziqishi ortib borishini, kasblar bilan siyosatga qiziqish o'rtasida hech qanday bog'liqlik yo'qligini aniqladi. Tadqiqot ayollarning siyosiy ishtiroki (saylov berishdan tashqari) erkaklarnikiga qaraganda pastroq, turmush qurganlarning siyosiy xohish-istaklari esa turmush qurmaganlarga qaraganda ancha konservativ degan xulosaga keldi⁹. Gökçe va boshqa bir guruh olimlar (2017) so'rovnoma o'tkazish orqali bakalavriat talabalarining siyosiy ishtiroki darajasini o'rganib chiqishdi.

⁷ Olsen, M. E. (1982). *Participatory Pluralism: Political Participation in The United States and Sweden*. Chicago: Nelson-Hall. P.62.

⁸ Atabey, G. ve Hasta, D. (2018). Siyasal Katılım, Siyasal Yeterlik ve Toplumsal Cinsiyet. *Nesne Dergisi*, 6(13), 484–516.

⁹ Ozdemir, G. (2019). Siyasal Katılmayı Etkileyen Sosyoekonomik Faktörler Uzerine Bir Araştırma- Çankırı Orneği. *Sakarya İktisat Dergisi*, 8(3), 252–283.

Tadqiqot shuni ko'rsatdiki, yoshi, jinsi, ma'lumoti va kasbi kabi ijtimoiy-iqtisodiy omillar siyosiy ishtirokka ta'sir ko'rsatadi¹⁰. Yoon (2017) ijtimoiy-iqtisodiy omillarning saylovlarda ishtirok etishiga ta'sirini o'rganib chiqdi va ta'lim darajasi va sanoat xodimlarining saylovlarda ishtirok etishga ijobiy ta'sir ko'rsatishini aniqladi¹¹. Eser va Sarishahin (2016) o'z tadqiqotlarida so'rovnomanini qo'llash orqali siyosiy ishtirokka ta'sir qiluvchi ijtimoiy-iqtisodiy omillarni o'rganib chiqdi va ta'limning siyosiy ishtirok bilan ijobiy aloqasi borligini aniqladi. Tadqiqotda ma'lum bo'lishicha, daromad darajasi erkaklarning siyosiy ishtirokiga, ta'lim darajasi esa ayollarga ko'proq ta'sir qiladi¹². Pigon (2013) o'z tadqiqotida og'ir iqtisodiy sharoitlar Polshadagi prezidentlik va parlament saylovlarida ishtirok etish ko'rsatkichlariga salbiy ta'sir ko'rsatganini, gender, oilaviy ahvol va nikoh ko'rsatkichlari esa prezidentlik va parlament saylovlarida ishtirok etish ko'rsatkichlariga ta'sir qilmasligini aniqladi¹³. Kaya (2008) o'z tadqiqotida Turkiyada aholi jon boshiga daromad va urbanizatsiya ko'rsatkichlari, ishsizlik darajasi past, qaram yosh aholi va qaram aholi bo'lgan hududlarda saylovlarda ishtirok etish darajasi yuqori bo'lgan degan xulosaga keldi¹⁴. Gallego (2007) o'z tadqiqotida yosh, ma'lumot va ijtimoiy sinf omillari siyosiy ishtirok etishning yomonlashuvining asosiy sabablari bo'lib, jins va kasbga bog'liq o'zgaruvchilar siyosiy ishtirok bilan kamroq bog'liq degan xulosaga keldi¹⁵.

Shunday qilib, siyosiy ishtirok bu – siyosatni yo'naltirishni maqsad qilgan xatti-harakatlar shakli bo'lib, u juda ko'p siyosiy, iqtisodiy-ijtimoiy, madaniy omillar ta'sirida turlicha tarzda bo'lishi mumkin. Ba'zi olimlar guruhi jins ham siyosiy ishtirokka ta'sir ko'rsatuvchi muhim omil deb hisoblashsa, boshqa guruh olimlar esa jinsning siyosiy ishtirok bilan aloqasi yo'qligini ta'kidlaydilar. O'tmishdan hozirgi kungacha bo'lgan siyosiy ishtirok jinsga qarab baholanganda, butun dunyoda siyosiy ishtirokning erkak tuzilishiga ega ekanligi ko'rinadi. Butun dunyoda ayollarning siyosiy ishtiroki erkaklarnikiga qaraganda ancha past darajada qolmoqda, garchi ularda hech qanday to'siq bo'lmasa ham.

Turiyada ham xuddi shunday vaziyatning sabablari ko'p bo'lsa-da, eng yaqqol sabab siyosatning erkaklar hukmronligidagi tuzilishi ekanligi ma'lum. Siyosatda erkaklar hukmronlik qiladigan bunday tuzilma tufayli ayollarning siyosiy ishtirokida ko'rinmas to'siqlar mavjud va

¹⁰ Gökçe, A. F. , Ozdemirci, I. and Ceylan, I. H. (2017). Üniversite Öğrencilerinin Siyasal Katılım Seviyesi: Kilis 7 Aralık Üniversitesi Örneği. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 27, 289–319.

¹¹ Yoon, H. Y. (2017). The Impact of Socioeconomic Factors on Voter Turnout in The Republic of Korea: Empirical Research for The Results of 18th and 19th Presidential Elections. MPA/MPP Capstone Projects, 297, 2–28.

¹² Eser, H.B. and Sarışahin, P. (2016). Cinsiyet- Siyasal Katılım İlişkisi: SDU Örnek Olaysı. Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi, 7(15), 38–58.

¹³ Pigon, A. (2013). What Affects Voter Turnout? Macro and Micro Evidence From Poland. Collegium of Economic Analysis Annals, 32, 77–105.

¹⁴ Kaya, I. (2008). Coğrafi Bağlam, Siyasal Katılım ve Parti Tercihleri: 22 Temmuz 2007 Türkiye Genel Seçimlerine Coğrafi Bir Bakış. Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi (TUCAUM) V. Coğrafya Sempozyumu, 16–17 Ekim, Ankara.

¹⁵ Gallego, A. (2007). Unequal Political Participation in Europe. International Journal of Sociology, 37(4), 10–25.

ularning ishtiroki, odatda, ovoz berish darajasida qolmoqda. Ayollarning siyosiy ishtiroki ovoz berish darajasida bo'lganligi, jamiyat o'rtasidagi farqda gender asosidagi rollarning ustunligi bilan bog'liq bo'lishi mumkinki, erkaklarning davlat sektorida ustunlik qilishi va ayollarning esa asosan xususiy sektorda band bo'lishi bilan ham belgilanishi mumkin¹⁶.

Ayollarning siyosiy ishtiroki passiv ishtirok sifatida ta'riflangan ovoz berishdan tashqari, kamdan kam hollarda bo'lsa-da, partiya ichidagi ma'lum lavozimlarda qatnashish, mitinglarda faol ishtirok etish, saylovda nomzod bo'lish orqali ham aktiv bo'lishi mumkin¹⁷. Bunday holda, ayollarning siyosiy faolligi yuqori lavozimlarda ishtirok etish nuqtayi nazaridan juda past darajada ekanligi muammosi tug'iladi. Xotin-qizlarning siyosatda muhim mavqega ega bo'lishini ta'minlash va yuqori bo'g'inlarda ishtirok etish darajasini oshirish uchun ta'lim, iqtisod, siyosiy erkinlik va siyosiy vakolatlarda gender diskriminatsiyasi kuzatilmasligi kerak. Butun dunyoda olib borilgan tadqiqotlarga nazar tashlaydigan bo'lsak, siyosiy qarorlar qabul qiluvchilar davlat va siyosatda ayollarning bo'lishiga, ayollar qatlamining shakllanishiga unchalik ahamiyat bermayotganini ko'rish mumkin. Shu o'rinda aytish mumkinki, mamlakatlarning siyosiy tuzilishi, ijtimoiy tuzilishi va gender mafkurasi ayollarning siyosiy faolligiga katta ta'sir ko'rsatuvchi omillardir¹⁸.

Parlamentlararo ayollarning global va mintaqaviy o'rtacha ko'rsatkichlari (Inter parliamentary union (IPU), 2022)

Milliy parlamentlarda ayollarning global va mintaqaviy o'rtacha ko'rsatkichlari			
Hudud	Quyi palata va bir palatali	Yuqori palata	Umumiy
Amerika	34.4 %	34.3 %	34.4 %
Yevropa	31.0 %	30.4 %	30.9 %
Afrika	26.3 %	25.3 %	26.2 %
Osiyo	21.2 %	19.2 %	21.0 %
Okeaniya	19.8 %	49.4 %	22.9 %
Yaqin Sharq va Shimoliy Afrika	18.4 %	10.9 %	16.9 %

¹⁶ Atabey, G. ve Hasta, D. (2018). Siyasal Katılım, Siyasal Yeterlik ve Toplumsal Cinsiyet. Nesne Dergisi, 6(13), 484–516. Pınarcıoğlu, N. Ş. (2017). Eril Siyasette Kadın Temsili (Mi?). Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi, 7(1/1), 12–24.

¹⁷ Çağlar, N. (2011) Kadının Siyasal Yaşama Katılımı ve Kota Uygulamaları. Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi, 3(4). 56–79.

¹⁸ Zeng, B. (2014). Women's Political Participation in China: Improved or Not? Journal of International Women's Studies, 15(1), 136–150.

Yuqoridagi jadvaldan ko‘rinib turibdiki, butun dunyoda ayollarning siyosiy vakillik darajasi erkaklarnikiga nisbatan ancha past. Statistik ma’lumotlar ayollarning siyosiy faolligi pastligini tasdiqlaydi. Ayollarning parlamentlarda vakillik darajasi eng yuqori 34,4% bilan Amerikada, eng past esa 16,9% bilan Yaqin Sharq va Shimoliy Afrikada ekanligini ko‘rishimiz mumkin. Osiyoda ayollarning vakillik darajasi 21% ni tashkil qiladi. 1995-yilda butun dunyo bo‘ylab ayollarning vakillik darajasi 11,3 foizni tashkil etgan bo‘lsa, 2022-yilda parlamentdagi ayollarning vakillik darajasi 24 foizga oshgan¹⁹.

Aytish mumkinki, ayollarning siyosiy faolligiga ta’sir etuvchi omillar ijtimoiy-iqtisodiy, siyosiy va madaniy omillardir.

Jamiyatning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishi ayollarning siyosatda o‘zlari uchun kengroq yo‘nalishlarni topishiga sezilarli ta’sir ko‘rsatadi. Ma’lumki, ijtimoiy-madaniy rivojlangan mamlakatlarda ayollar yaxshi ta’lim olishlari, jamoat joylarida osongina o‘z o‘rnini egallashlari va faol ishtirok etish orqali siyosiy maydonda ko‘proq vakillik qilishlari mumkin. Ayollar ta’limdan uzoqlashgan, sog‘liqni saqlash xizmatlaridan to‘liq foydalana olmaydigan va ishsizlik kabi og‘ir ijtimoiy-iqtisodiy sharoitlar ustun bo‘lgan jamiyatlarda ayollarning siyosiy faolligi past bo‘lishi kutiladi.

Ayniqsa, iqtisodiy sharoit ayollarning siyosiy faolligiga sezilarli ta’sir ko‘rsatadi. Iqtisodiy sharoiti yaxshi, farovonligi yuqori bo‘lgan mamlakatda ayollarning siyosiy faolligi ancha yuqori bo‘ladi. Mamlakatdagi madaniy omillar ham ayollarning siyosiy faolligiga va ayollarning siyosatdagi yuqori lavozimlarda bandligiga ta’sir qiladi.

Yana bir muhim jihat shundaki, agar biror mamlakatda madaniy omillar bilan parallel ravishda ayollarning siyosatda faol ishtirok etishlari qo‘llab-quvvatlansa, boshqacha aytganda, bir mamlakatning madaniy tuzilishi ayollarning siyosiy ishtiroki bo‘lishi kerak bo‘lgan darajada bo‘lsa, bu mamlakatda ayollarning siyosiy faolligi yuqori bo‘ladi. Shu o‘rinda aytish mumkinki, ayollarning jamiyatdagi mavqeyi, ijtimoiy ahvoli, iqtisodiy yetarliligi bevosita ularning siyosiy faolligiga ta’sir qiladi. Erkaklar hech qanday maxsus harakat qilmasdan siyosatda bo‘lishlari mumkin bo‘lsa-da, ayollar uchun vaziyat butunlay boshqacha. Ayollarning parlament kabi yuqori boshqaruv lavozimlarida o‘z o‘rnini topishi uchun ular erkaklarnikidan ko‘ra ko‘proq iqtidorli, bilimli va shu lavozimga mos bo‘lgan xususiyatlarga ega bo‘lishi kutiladi.

Ayollarning siyosiy faolligiga ta’sir qiluvchi omillardan yana biri–bu mamlakatdagi demokratik tuzilmadir. Ayollarning vakillik darajasi mamlakatning demokratik tuzilishi bilan chambarchas bog‘liqdir. Demokratik jamiyatlar ayollarning saylov huquqidan tortib, fuqarolik huquqlariga qadar ko‘plab sohalarida rivojlanish darajasiga ega. Mamlakatlarning demokratiya

¹⁹ Inter Parliamentary Union (2020). Parlamentoda Kadınlar: 1995–2020 Inter-Parliamentary Union, For Democracy. For Everyone 1-24.

darajasi saylovlarda ko'proq ovoz olish orqali ayollarning saylovda g'alaba qozonish qobiliyatini oshiradi, parlamentdagi siyosiy partiyalar, shuningdek, siyosiy tuzilmalar soni raqobatni kuchaytiradi, ayollarga nomzod bo'lish imkoniyatini beradi.

Ayollarning siyosatga qiziqishi yo'qligi siyosatchilar tomonidan ayollarning siyosiy sohadagi vakillik darajasi pastligiga ta'sir qiluvchi omil sifatida tez-tez tilga olinadi. Turk olimlari Toprak va Kalayciog'lu (2004) tadqiqotida "Siyosatga qiziqmayman" degan ayollarning nisbati 81,4% bo'lsa, erkaklarda bu ko'rsatkich 65,6% ni tashkil etgan²⁰. Bu ma'lumotlardan kelib chiqqan holda, agar parlamentdagi erkak va ayol nisbatiga ta'sir qiluvchi yagona omil siyosatga qiziqish bo'lsa, Turkiya Buyuk Millat Majlisidagi deputatlarning uchdan bir qismi ayollar bo'lishi kerak edi. Ayollarning kam vakillik va faol ishtirok etishini ularning siyosatga qiziqishi yo'qligi bilan bog'liq deyish juda sayoz yondashuv.

XULOSA

Xulosa sifatida shuni aytish mumkinki, Turkiya Respublikasida ayollarning siyosiy faolligi va jamiyatdagi gender tengligi masalalariga alohida e'tibor qaratilmoqda. Buning natijasi o'laroq, Turkiya respublikasi bu jabhada dunyoning yetakchi davlatlari qatoridan joy egallamoqda. Shunday ekan o'z-o'zidan haqli savol tug'iladi. "Ayollarga siyosatda faol ishtirok etish imkonini berish uchun nimalar qilish lozim?".

Birinchidan, gender tenglikka erishish uchun milliy va xalqaro miqyosda siyosat ishlab chiqish zarur. Inson huquqlari va demokratiya nuqtayi nazaridan ayollarning siyosiy sohadagi vakilligi yaxshilangani gender tengligiga erishish nuqtayi nazaridan juda muhim ko'rsatkichdir. 1952-yilda Birlashgan Millatlar Tashkiloti tomonidan "Ayollarning siyosiy huquqlari to'g'risida"gi konvensiya nashr etilgan. Ushbu kelishuv doirasida ayollarning barcha davlat boshqaruv organlariga erkaklar bilan teng ravishda, hech qanday kamsitishsiz saylanish huquqiga ega ekanligi ta'kidlandi. Ushbu kelishuvga qaramay, gender tengsizlik hamon davom etmoqda. Shu munosabat bilan siyosiy qaror qabul qiluvchilar o'z rejalari va dasturlarini gender tengligi nuqtayi nazaridan siyosatda ayollarning vakilligini oshirishga qaratilgan qayta tashkil etishlari kerak. Ayollar va erkaklar hayotning barcha sohalarida teng huquqli bo'lishini ta'minlash, iqtisodiy hayotda erkaklar va ayollar tengligini kafolatlash, ayollarga nisbatan zo'ravonlikning oldini olish kabi bir qator amaliyotlarni o'zlashtirish zarur.

Ikkinchidan, gender tengligini ta'minlash uchun parlamentlarda erkaklar va ayollar nisbati 50 foizni tashkil etishi zarurligi BMT tomonidan ta'kidlandi. Jamiyatda gender tengligini ta'minlash ijtimoiy huquqlar, iqtisodiy vaziyat, siyosiy va madaniy vaziyat va qonuniy huquqlar kabi ko'plab jihatlarni o'z ichiga oladi. Ayollarning siyosiy faolligini oshirishda ularning ko'zga

²⁰ Kalayciog'lu, E. ve Toprak, B. (2004). İş Yaşamı, Üst Yönetim ve Siyasette Kadın. İstanbul: Tesev Yayınları. S.77-78.

ko‘rinarli vakilligini ta‘minlash, mahalliy va milliy miqyosda ayollarning imkoniyatlarini kengaytirish lozim.

Uchinchidan, mamlakatlar ayollarning siyosatda faol bo‘lishlari va ularning vakillik darajasini oshirishlari uchun sa‘y-harakatlarni amalga oshirishlari va loyihalar ishlab chiqishlari kerak. Ayollar vakilligi yuqori bo‘lgan mamlakatlar o‘rganilganda, bu mamlakatlarda siyosiy tizimlar, huquqiy tizimlar va kvota qo‘llash kabi ko‘plab tartibga solishlar amalga oshirilganligi va mamlakatlar ushbu qoidalarni hech qanday uzilishlarsiz amalga oshirganligi ko‘rinadi. Ayollarning siyosatda yuqori sur‘atlarda namoyon bo‘lishini va faol rol o‘ynashini ta‘minlaydigan amaliyotlardan biri bo‘lgan kvota qo‘llash qisqa muddatda ayollar vakillik darajasini oshirish nuqtayi nazaridan eng samarali amaliyotlardan biridir. Kvota qo‘llashning o‘zi parlamentdagi ayollar vakillik darajasini kerakli darajada oshirmaydi. Ayollar vakillik darajasini kerakli darajada oshirish uchun saylov tizimlarini aniqlash, yuqori kvota stavkalariga ega bo‘lish, ro‘yxat bo‘yicha ayollar saylanishi mumkin bo‘lgan joylarda bu stavkalarni belgilash va shunga o‘xshash amaliyotlarni yo‘lga qo‘yish zarur.

Shunday qilib, ayollarning siyosatda faolligi gender tengligi va demokratlashtirish nuqtayi nazaridan juda muhim mezondir. Bunda har bir mamlakat siyosiy institutlari zimmasiga xotin-qizlarning siyosiy vakilligini oshirish, xotin-qizlarning siyosiy faolligini ovoz berish darajasidan partiyalarda muhim o‘rinlarni egallash darajasigacha oshirishga xizmat qiladigan amaliyotlarni joriy etish vazifasini amalga oshirish mamlakatlarning rivojlanishi va jamiyatlar farovonlashuvi uchun zamin yaratadi..

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Akıncı, S. (2014). Siyasal Katılım Düzeyleri Uzerine Bir Inceleme. Sosyal Bilimler Dergisi 2014 (7), 33–45.
2. Alford, R. R. ve Friedland, R. (1975). Political Participation and Public Policy. Annual Review Of Sociology, 1 (1), 429–479.
3. Atabey, G. ve Hasta, D. (2018). Siyasal Katılım, Siyasal Yeterlik ve Toplumsal Cinsiyet. Nesne Dergisi, 6(13), 484–516.
4. Blank, R. H. (1974). Socio-economic Determinism of Voting Turnout: A challenge. The Journal of Politics, (36) 3, 731–752.
5. Çağlar, N. (2011) Kadının Siyasal Yaşama Katılımı ve Kota Uygulamaları. Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi, 3(4). 56–79.
6. Dahl, R. A. (1963). Modern Political Analysis. New Jersey: Prentice- Hall.
7. Dündar, O. (2022) The Behavior of Voters to Participate in General Elections According to The Economic Voting Theory in Turkey: Spatial Panel Data Analysis. Economics in Corporate Finance and Management (pp.113–145). Eds. Mehmet Dağ and Şahin Ay, Ankara: Iksad Yayınevi.
8. Eser, H.B. and Sarışahin, P. (2016). Cinsiyet- Siyasal Katılım İlişkisi: SDU Örnek Olayı. Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi, 7(15), 38–58.
9. Göksel, Z. S. (2015). Türkiye’de Kadınların Kamusal Görünürlüğü Ve Etkinliği Bağlamında Siyasi Partilerin Kadın Kolları: Mecliste Temsil Edilen Siyasi Partilerin Kadın Kolları

- Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma (Yüksek Lisans Tezi), Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü .
10. Inter Parliamentary Union (2020). Parlamentoda Kadınlar: 1995–2020 Inter-Parliamentary Union, For Democracy. For Everyone 1–24.
 11. Kalaycıoğlu, E. ve Toprak, B. (2004). İş Yaşamı, Üst Yönetim ve Siyasette Kadın. İstanbul: Tesev Yayınları.
 12. Kaya, I. (2008). Coğrafi Bağlam, Siyasal Katılım ve Parti Tercihleri: 22 Temmuz 2007 Türkiye Genel Seçimlerine Coğrafi Bir Bakış. Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi (TUCAUM) V. Coğrafya Sempozyumu, 16–17 Ekim, Ankara.
 13. Milbrath, L. W. (1965). Political Participation. Chicago: Rand McNally & Company.
 14. Milbrath, L. W. (1981). Political Participation. In The Handbook of Political Behavior (pp. 197–240). Springer, Boston, MA.
 15. Nie, N. H., Verba, S. ve Converse, P. E. (1989) Siyasal Katılma Kamuoyu ve Oy verme Davranışı. I. Turan- T. Karamustafaoğlu (Çev.) Ankara: Siyasi İlimler Türk Derneği Yayınları.
 16. Olsen, M. E. (1982). Participatory Pluralism: Political Participation in The United States and Sweden. Chicago: Nelson-Hall.
 17. Ozcan, A. (2012). Toplumsal Cinsiyet Eğitiminin Üniversite Öğrencilerinin Toplumsal Cinsiyet Rol Tutumlarına Etkisi. (Doktora Tezi). Erciyes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü .
 18. Pınarcıoğlu, N. Ş. (2017). Eril Siyasette Kadın Temsili (Mi?). Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi, 7(1/1), 12–24.
 19. Pigon, A. (2013). What Affects Voter Turnout? Macro and Micro Evidence From Poland. Collegium of Economic Analysis Annals, 32, 77–105.
 20. Russell, O. Ç. (2016). Türkiye’de Seçime ve Geleneksel Olmayan Siyasal Faaliyetlere Katılımı Etkileyen Bireysel Seviye Faktörler. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, 71(2), 437–463.
 21. Topbaş, H. (2010). David Easton'un Siyasal Sistem Kuramı Bağlamında Siyasal Katılma: Erzurum Seçmeni Uzerine Bir Araştırma. İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi, (30), 81–111.
 22. Yoon, H. Y. (2017). The Impact of Socioeconomic Factors on Voter Turnout in The Republic of Korea: Empirical Research for The Results of 18th and 19th Presidential Elections. MPA/MPP Capstone Projects, 297, 2–28.
 23. Zeng, B. (2014). Women's Political Participation in China: Improved or Not? Journal of International Women's Studies, 15(1), 136–150.